

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 แนวคิดด้านอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ หากแยกความหมายของคำออก จะประกอบด้วยคำว่า อัต (อัต-ตะ) ซึ่งหมายถึง ตน หรือ ตัวเอง กับคำว่าลักษณะซึ่งหมายถึงสมบัติเฉพาะตัว คำว่า อัตลักษณ์ ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Identity หมายถึงหลักฐานการแสดงตัว ผลรวมของลักษณะเฉพาะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นที่รู้จักหรือจำได้อัตลักษณ์ เป็นภาพของความคิดที่คาบเกี่ยวสัมพันธ์กับวิชาหลายแขนง ทั้งทางสังคมศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา จิตวิทยา และปรัชญา อัตลักษณ์จึงมีความสำคัญเนื่องจากเชื่อมต่อกัน โดยทำหน้าที่ทั้งรูปแบบของความเป็นปัจเจกที่สัมพันธ์กับสังคม และสร้างความเป็นอัตลักษณ์ขององค์กรโดยกำหนดบทบาทและระบบคุณค่าที่ดีมา เช่น ในความเป็นครูของสมหญิงก็มีความแม่และเป็นลูก อีกทั้งยังเป็นประชาชนคนไทยในขณะเดียวกันด้วย อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการใช้สัญลักษณ์ด้วยการแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์ต่างๆ ดังกล่าวกระทำผ่านระบบสัญลักษณ์หลากหลายในอีกด้านหนึ่งอัตลักษณ์ก็เกี่ยวข้องกับมิติ “ภายใน” ของความเป็นตัวเราอย่างมากทั้งในด้านอารมณ์ความรู้สึกนึกคิด เพราะมนุษย์ให้ความหมาย หรือเปลี่ยนแปลงความหมายเกี่ยวกับตนเองในกระบวนการที่เขาสัมพันธ์กับโลก (อภิญญา เพื่องฟูสกุล, 2546) อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจ และการรับรู้ที่เราเป็นใคร และคนอื่นเป็นใคร นั่นคือเป็นการก่อรูปขึ้นและดำรงอยู่ว่าเรารับรู้เกี่ยวกับตัวเราอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้าง และสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่นด้วย (ประสิทธิ์ ลิขธิราช, 2547) โดยสัญญา สะสอง ได้กล่าวถึงความหมายของอัตลักษณ์ว่า คือ ความโดดเด่นเชิงคุณภาพเฉพาะตัวที่ปรากฏในบุคคล ชุมชนหรือสังคม ซึ่งในแต่ละบุคคลย่อมมีลักษณะเฉพาะตัวที่ปรากฏในรูปของแนวคิด วิธีคิดหรือวิถีปฏิบัติที่แสดงออกมา (สัญญา สะสอง, 2552)

อัตลักษณ์ ในส่วนที่เป็นอัตลักษณ์องค์กร (Corporate Identity) หมายถึง การแสดงให้เห็นถึงภาพลักษณ์ (Image) ที่ปรากฏต่อสายตาผู้อื่นพร้อมๆ ถึงการแสดงความเป็นอัตลักษณ์ (Identity) ขององค์กรนั้น การสื่อสารภาพลักษณ์ขององค์กรอย่างเป็นระบบ และเป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เพื่อสร้างความเป็นอัตลักษณ์ และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันรวมทั้งสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดแก่องค์กร บุคลากร ตลอดจนบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรนั้น ดังเช่นศิลปินกลุ่มสลาเฮลางค์ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งที่รวมกลุ่มขึ้นเพื่อนำเสนอผลงานศิลปะด้วยแนวความคิดที่มีทิศทางเดียวกันของศิลปิน เมื่อมารวมกลุ่มกันจึงสร้าง

ความเป็นอัตลักษณ์ขององค์กรให้เป็นที่ยอมรับแก่สายตาของผู้อื่นในสังคมให้รับรู้ในความเป็นตัวตนของกลุ่มส่วกลางค์ (สมิตรา ศรีวิบูลย์, 2547, อ้างถึงใน De Neve, 1992)

สรุปได้ว่า อัตลักษณ์ คือ การนำเสนอความเป็นตัวตนที่เกิดขึ้น ทั้งจากการสร้างขึ้นด้วยตนเองและการกำหนดด้วยสายตาของผู้อื่นในยุคปัจจุบันที่มีความหลากหลายและผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมทำให้การผลิตความหมายของอัตลักษณ์มีความสั่นไหวไม่หยุดนิ่งตายตัวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตลอดเวลา

2.1.2 แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวชุมชนเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่สามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Javier, 2013) ซึ่งการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีหลากหลายระดับตั้งแต่ระดับชุมชนท้องถิ่นจนถึงระดับนานาชาติ แต่การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการจัดการการท่องเที่ยวในระดับเล็ก การท่องเที่ยวชุมชนมีหลักการสำคัญคือการให้คนในชุมชนมีบทบาทหลักในการตัดสินใจในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเพื่อใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชน และตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ เพิ่มรายได้ เพิ่มประสบการณ์และสามารถพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวได้เอง การพัฒนาด้านสังคมและวัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติ การเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว และที่สำคัญทำให้คุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นเพิ่มขึ้น โดยต้องปรับตัวให้เข้ากับประเด็นสำคัญของโลกเช่น ภาวะโลกร้อน (Edgell, 2015) นอกจากประชาชนในชุมชนแล้วองค์กรนอกชุมชนทั้งรัฐบาลท้องถิ่น (local government) องค์กรอิสระ (NGOs) และสถานศึกษาและมหาวิทยาลัย (universities) ควรมีส่วนร่วมในแหล่งท่องเที่ยว ทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายเพื่อเพิ่มจุดแข็งแก่แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งสอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืนที่มีหลักการในการพัฒนามนุษย์ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา การท่องเที่ยวชุมชนมีบทบาทมากขึ้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในประเทศไทย ใน พ.ศ. 2540 รัฐบาลไทยใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจ หลังจากนั้นแหล่งท่องเที่ยวเกิดการเสื่อมโทรมจากนักท่องเที่ยวที่มากขึ้น จึงได้นำการท่องเที่ยวชุมชนเข้ามาแก้ปัญหาในแหล่งท่องเที่ยว (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2560) โดยการทำงานร่วมกันมีกระบวนการคือ การร่วมกันตัดสินใจและวางแผน การนำแผนไปปฏิบัติและการติดตามประเมินผล โดยการฝึกอบรม ให้ความรู้และถ่ายโอนอำนาจเกี่ยวกับการจัดการด้านการบริการ การขนส่งการท่องเที่ยว การจัดการด้านนันทนาการ การจัดการด้านการตลาด และการจัดการทางการเงิน เพื่อจัดสิ่งแวดล้อมที่พร้อมสำหรับการท่องเที่ยว คือ สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน ที่พัก การขนส่งในแหล่งท่องเที่ยว นโยบายที่มีเสถียรภาพ องค์กรทางการเงิน การบริการที่ดีเยี่ยม และสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว นอกจากนี้การท่องเที่ยวโดยชุมชนยังต้องสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย

การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวเปรียบเสมือนงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชน ซึ่งไม่ใช่เป็นเรื่องง่ายเพราะการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวหรือสิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องการ กำลังในการซื้อของนักท่องเที่ยวสามารถกำหนดสินค้าและบริการได้ตามความต้องการ จึงทำให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวเปลี่ยนไป เพราะนักท่องเที่ยวที่มาเยือนก็จะนำวัฒนธรรมติดตัวมาด้วยนั่นเอง นับว่าเป็นดาบสองคมที่มีความเสี่ยงอย่างยิ่งในการจะใช้พัฒนา อย่างไรก็ตาม ก่อนที่ชุมชนจะเปิดหมู่บ้านเพื่อการท่องเที่ยวแล้ว ชุมชนจะต้องรู้ว่า ตัวชุมชนเอง มีศักยภาพมากแค่ไหนที่จะรองรับนักท่องเที่ยว หากเปิดแล้วจะมีการจัดการหรือรับมืออย่างไรสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น หากมีการรับมือที่ดีจึงจะทำให้ชุมชนประสบความสำเร็จในการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งผู้ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรจะมีกระบวนการการทำงาน ไว้ดังนี้

ขั้นที่ 1 ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวโดยให้ชุมชนพิจารณาด้านบวกและด้านลบของการ ท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจจะมีเฉพาะผู้นำหรือกลุ่มที่สนใจ

ขั้นที่ 2 สร้างการมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการดึงกลุ่มที่สนใจหรือผู้ที่สนใจด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มอนุรักษ์ เป็นต้น

ขั้นที่ 3 ศึกษาเกี่ยวกับชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โดยการทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อศึกษาในหัวข้อ ดังนี้

3.1 การสำรวจทางกายภาพ

3.1.1 ทำแผนที่รอบนอก (แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน)

3.1.2 แผนที่รอบในหมู่บ้าน (แสดงที่ตั้งของบ้านเรือน ทรัพยากรคนสร้าง และทรัพยากรธรรมชาติ)

3.1.3 ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน

3.1.4 ศึกษาความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรในการท่องเที่ยว

3.1.5 ศึกษากลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนซึ่งสามารถนำผลที่ได้มาศึกษาหาข้อจำกัด และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นร่วมกัน

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยง ขั้นตอนดังกล่าวสามารถทำให้ชุมชนมองเห็นด้านต่าง ๆ และสามารถเชื่อมโยงเรื่องท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้ การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้จะทำให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และอาจพบว่าเพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุดอาจจะไม่จำเป็นต้องใช้เรื่องการท่องเที่ยวเลยก็เป็นได้

ขั้นที่ 5 ร่วมกันแก้ไขจุดอ่อน และพัฒนาศักยภาพ อาทิ

5.1 รวบรวมองค์ความรู้ ซึ่งแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันออกไปมีเอกลักษณ์เฉพาะ ชุมชน เช่น บางชุมชนเด่นด้านการพัฒนาชุมชน ชุมชนบางแห่งมีความโดดเด่นระบบการจัดการนิเวศที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เหมาะสม เป็นต้น ซึ่งชุมชนต้องร่วมกันดึงเอกลักษณ์ ให้เห็นร่วมกันก่อนนำสู่การเผยแพร่ออกไป

5.2 ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม สอดคล้องกับระบบนิเวศของท้องถิ่นโดยไม่ทำลายระบบนิเวศดังกล่าว เช่น การปรับเส้นทางเดินเท้า เป็นต้น

5.3 มีการปรับปรุงแหล่งที่อยู่พักผ่อนและความสะอาดภายในชุมชน เพื่อให้เป็น มาตรฐานที่ตกลงร่วมกัน โดยมีการตรวจสอบของคณะกรรมการชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

5.4 มีการฝึกอบรมบุคลากรเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของชุมชน เช่น มัคคุเทศก์ ท้องถิ่น ซึ่งจะ ทำให้เห็นความสามารถของคนในชุมชน อีกทั้งขีดความสามารถของพื้นที่และกิจกรรมที่ สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน

ขั้นที่ 6 วางรูปแบบการจัดการ จะเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำงาน หรือใช้องค์กรเดิมแต่มีการเพิ่มหน้าที่และมีการกำหนดวัตถุประสงค์ กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว โปรแกรมและราคาการแบ่งปันผลประโยชน์สู่ชุมชนและชาวบ้าน โดยอาจจะเป็นการสร้างกฎ-กติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติทั้งชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

ขั้นที่ 7 มีการติดต่อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อการรับรู้และช่วยเหลือการให้ข้อมูล

ขั้นที่ 8 มีการทดลองในการดำเนินการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยว เพื่อทดสอบความพร้อมของชุมชนโดยการเชิญบุคคลที่มีความรู้หรือประสบการณ์ตรงในการท่องเที่ยว โดยมีชุมชนเข้าร่วม กิจกรรมที่จัดขึ้นและมีการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อไปปรับใช้ในอนาคต

ขั้นที่ 9 ประเมินผล การประเมินผล อาจแยกออกมาเป็น 2 ส่วน คือ การประเมินผลและสรุปบทเรียนหลังเสร็จกิจกรรมทุกครั้ง และการประเมินผลเป็นช่วง ๆ ทุก ๆ 3-6 เดือน เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลจะช่วยให้เกิดการทบทวนตนเอง และแก้ไขข้อบกพร่อง

ขั้นที่ 10 พัฒนางองค์กร

10.1 การฝึกอบรม เช่น การบริหารจัดการ การสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อความหมาย

10.2 การศึกษาดูงาน ผู้นำองค์กรที่ดูแลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน อาจจะมีการ ศึกษาดูงานของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ เพื่อนำมาปรับใช้ในชุมชนของตนเองในการจัดการท่องเที่ยว

กระบวนการทั้ง 10 ขั้นตอนอาจจะเหมือนกับการทำงานปกติ แต่สิ่งที่ยากและท้าทายอย่างมาก คือ เรื่องการท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคยมาก่อน และไม่มั่นใจว่าตนเองจะทำได้หรือไม่ แต่ละ

คำถาม แต่ละขั้นตอนจะต้องมีการปลุกกระตุ้นของคนในท้องถิ่นให้รู้จักท้องถิ่นของตัวเอง เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่น การท่องเที่ยวในชุมชนก็จะเกิดความชัดเจนมากขึ้น (พจนา สวนศรี, 2546)

หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน

1. มีการดำเนินการจัดการภายใต้ขีดความสามารถของระบบธรรมชาติในการทดแทนฟื้นฟู ให้สามารถผลิตและให้บริการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องตลอดไปโดยไม่ลดถอยหรือเสื่อมโทรมลง
2. ตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน (Local Participation)
3. มีการกระจายประโยชน์อย่างเป็นธรรมสู่ชุมชนท้องถิ่น (Equality)
4. ให้ประสบการณ์นันทนาการที่มีคุณค่า (Quality of Experience)
5. ให้ผู้มาเยือน/ นักท่องเที่ยว ได้เรียนรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ทรัพยากรและวิถีชีวิต (Education and Understanding)
6. เน้นการออกแบบที่กลมกลืนกับสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและใช้วัสดุในท้องถิ่น (Local Architecture and Local Material)
7. เน้นการผสมผสานการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสู่แผนการพัฒนาระดับท้องถิ่น ภูมิภาค และระดับประเทศ (Integration of Sustainable Tourism to Local, Religion and National Plans)
8. เน้นข้อมูลพื้นฐานเพื่อเป็นการตัดสินใจและการติดตามตรวจสอบ (Monitoring and Evaluation)

สวอร์บรูค (Swarbrooke, 1998, อ้างถึงใน ฤกษ์ โคตรสมบัติ, 2553) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะไม่ต่อต้านการเจริญเติบโตอันเนื่องมาจากการพัฒนา

1. ต้องเน้นข้อจำกัดของการเจริญเติบโตและการท่องเที่ยวต้องจัดการบริหารภายใต้ข้อจำกัดนี้
2. ต้องจัดการวางแผนและการจัดการที่เหมาะสมเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาที่เกิดขึ้นต่อธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์
3. คำนึงถึงผลประโยชน์มากกว่าระยะสั้น
4. การจัดการด้านการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมิได้มุ่งเน้นการจัดการสิ่งแวดล้อมแต่รวมถึงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และการบริการ
5. ให้ความสำคัญกับความต้องการที่ทำให้มนุษย์เกิดความพึงพอใจ แต่ต้องอยู่ภายใต้ความเสมอภาคและยุติธรรม

อีเบอร์ (Eber, 1993) ได้อธิบายถึง หลักการพื้นฐาน (Principles) ของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน 10 ประการ ดังนี้

1. อนุรักษ์โดยใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainable) หมายถึง ต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิม ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมอย่างเพียงพอหรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัด ต้องคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่า คุณภาพของธรรมชาติ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย

1.1 การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง การสงวนรักษาคุณภาพของทรัพยากรให้มีคุณค่าต่อชีวิตที่ดี รู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปรับปรุง บำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน เพิ่มพูนและเสริมสร้างไว้ให้มีความเพียงพอต่อการใช้ในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม

1.2 การปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรนั้น ต้องคงความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดอย่างเหมาะสมจะสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยาวนาน

2. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดของเสีย (Reducing Over-Consumption and Waste) ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันวางแผนการจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพหรือจัดหาทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติและมีคุณภาพเหมือนกันใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก ส่วนการลดของเสีย เช่น ขยะปฏิกูล ต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภท ขยะ ขยะแห้งอาจนำระบบการหมุนเวียนการใช้ การใช้ซ้ำและการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (Reuse Renew Recycle) ขยะเปียกอาจนำไปทำปุ๋ยหมักอินทรีย์และนำไปหมักปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintain Diversity) ต้องวางแผนขยายรากฐานการท่องเที่ยว โดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยการเพิ่มคุณค่าและมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการท่องเที่ยว ณ สถานที่นั้นนานขึ้นหรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

4. ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planning) ต้องมีการประสานแผนการพัฒนาในหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนากลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวงที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น

5. นำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting Local Economy) ต้องประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์ และ

ส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการสร้างรายได้กระจายสู่ประชากรที่ประกอบการในท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วมโดยการสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับท้องถิ่น (Involving Local Communities) ต้องร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบเป็นองค์รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมวิเคราะห์ หรือร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน เป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน นอกจากนี้ ยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่นเพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7. มีการประชุมกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting Stakeholders and The Public) ต้องมีการประสานกับประชาคมในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ ร่วมประชุมหารือทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยว การประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม และด้านการตลาด โดยจัดการประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งในด้านผลประโยชน์ที่ต่างกัน

8. การพัฒนาบุคลากร (Training Staff) ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งเจ้าหน้าที่ทำงานอย่างสม่ำเสมอให้มีความรู้ มีแนวคิด และวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร และเป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว

9. การจัดเตรียมข้อมูล คู่มือในการบริการข่าวสารการท่องเที่ยว (Marketing Tourism Responsibly) ต้องร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ข่าวสารการบริการ การขายให้พร้อมและเพียงพอต่อการเผยแพร่ อาจจัดทำในรูปสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่าง ๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาดการท่องเที่ยวในรูปเอกสาร แผ่นพับ หนังสือคู่มือ วีดีโอ แผ่นซีดีรอม เป็นต้น

10. ประเมินผล ตรวจสอบ และวิจัย (Undertaking Research) จำเป็นต่อการแก้ปัญหา และเพิ่มคุณค่าคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว โดยจะต้องมีการประเมินผลการตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง การสอบถามความเห็นจากใบประเมินผลหรือการวิจัยตลาดการท่องเที่ยวเพื่อทราบผลของการบริการ นำมาปรับปรุง และแก้ไขการจัดการการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

2.1.3 แนวคิดประชาสังคม

ประชาสังคม เป็นแนวคิดที่มุ่งต่อความเกื้อหนุนในภาคสังคม หรือ ภาคประชาชน มีความเข้มแข็ง และมีคุณภาพทางสังคมขึ้น ที่เรียกว่า สังคมสมานภาพ ซึ่งจะต้องพัฒนาให้เกิดความเข้มแข็งที่ชุมชน (Community Strengthening) ซึ่งประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายว่า เป็นการที่ประชาชนจำนวนหนึ่ง มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติหรือความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกันภายในชุมชน หรือ อาจจะมีการรวมกลุ่มกันในชุมชน เพื่อสร้างความเอื้ออาทรกันภายในชุมชน (ประเวศ วะสี, 2541)

ประชาสังคม เป็นศัพท์ในวิชารัฐศาสตร์ที่นำเข้ามาจากสังคมตะวันตก หมายถึง ภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมที่มีใช้ภาครัฐหรือราชการ ไม่มีอำนาจรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง และไม่ใช้คนที่ “มีส่วนได้เสีย” ในเรื่องที่มีข้อขัดแย้งนั้น

สำหรับความเป็นมาของ “ประชาสังคม” นั้น เกิดขึ้นตั้งแต่ยุคกรีก ที่เศรษฐกิจของนายทาส ขยายตัวมากและมีการเปิดให้มีสิทธิเสรีภาพทางการเมือง พวกนายทาสซึ่งเป็นเสรีชนชาย มีฐานะ เศรษฐกิจดี มีความสนใจและเอาใจใส่ในกิจการสาธารณะได้ตั้งกลุ่มเป็น “พลเมืองที่เข้มแข็ง” ทำกิจกรรมทางการเมือง โดยจัดการประชุมอภิปรายกันเพื่อศึกษาปัญหาและกำหนดนโยบายสาธารณะ จัดการเลือกตั้ง และผลัดเปลี่ยนกันเป็นผู้แทนในสภา เป็นผู้บริหาร และเป็นลูกขุนซึ่งทำหน้าที่ตัดสินคดีความ

ในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 14-16) การค้าขายได้รับการขยายตัวมาก ความเจริญเติบโตของเมืองซึ่งเป็นศูนย์การค้าได้เพิ่มจำนวนพ่อค้าและเพิ่มทรัพย์สินมากขึ้น จึงมีการเพิ่มจำนวนของเสรีชนในแทบทุกสาขาอาชีพ ทำให้ประชาสังคมเติบโตตามไปด้วย และช่วยสนับสนุนให้เกิดการปกครองตนเองในท้องถิ่นต่าง ๆ

เมื่อถึงยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 18 ได้เกิดการขยายตัวของรัฐชาติและระบอบราชาธิปไตย ทำให้ภาครัฐเข้มแข็งขึ้น ขณะเดียวกันเศรษฐกิจการเมืองของประชาสังคมก็เติบโตตามไปด้วย ทำให้ภาคประชาสังคมเริ่มต้นตัวยิ่งขึ้น โดยมีความต้องการควบคุมและตรวจสอบอำนาจรัฐ จึงส่งผลให้รัฐในตะวันตกได้รับการพัฒนาเป็นรัฐประชาธิปไตยในเวลาต่อมา

หลังจากที่รัฐประชาธิปไตยปักหลักมั่นคงในประเทศตะวันตกในศตวรรษที่ 19-20 คำว่าประชาสังคมหายไป แต่หลังประชาธิปไตยที่ควบคุมและตรวจสอบรัฐก็ยังคงอยู่ จวบจนกระทั่งหลายทศวรรษหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ได้มีประเทศสังคมนิยมเพิ่มจำนวนทั้งในยุโรปและเอเชีย ประเทศทุนนิยมตะวันตกได้รื้อฟื้นคำว่าประชาสังคมขึ้นมา เพื่อใช้สร้างและรวมพลังส่วนต่าง ๆ ในรัฐสังคมนิยมเพื่อสู้กับรัฐ และสามารถโค่นล้มระบอบสังคมนิยมลงได้ คำว่า “ประชาสังคม” จึงวนกลับมามีบทบาทอีกครั้ง และได้ขยายวงออกไปยังประเทศกำลังพัฒนาทั่วโลก โดยเฉพาะรัฐที่เป็นเผด็จการหรือรัฐอำมาตยาธิปไตย หรือรัฐที่มีระบอบประชาธิปไตยที่ขาดเสถียรภาพ ซึ่งมักจะไม่นับปฏิบัติตามข้อเรียกร้องอันชอบธรรมของประชาชน

เนื่องจากบทบาทสำคัญของภาคประชาสังคมในการไกล่เกลี่ยข้อขัดแย้ง ด้วยการให้ความรู้ที่ถูกต้องกับทั้งสองฝ่ายที่มีความเห็นไม่ตรงกัน คนในภาคประชาสังคมจึงต้องมีลักษณะเป็นพลเมืองเข้มแข็ง (Active citizens) ที่หมายถึง

1) เป็นผู้ที่มีจิตสาธารณะ (Public-minded) หรือสำนึกต่อส่วนรวม (Social conscious) คือ สนใจห่วงใยและเอาใจใส่ผลประโยชน์ของส่วนรวม ไม่ใช่เห็นแก่ตัวนึกถึงแต่ตัวเองและครอบครัว ชาติบ้านเมืองจะเป็นอะไรก็ช่างไม่สนใจ

2) เป็นผู้เข้าร่วมมีบทบาททางการเมือง เช่น ไปเลือกตั้ง ไปฟังการหาเสียง ช่วยผู้สมัครหาเสียงเสนอนโยบายต่อพรรคหรือรัฐบาล เสนอคำถามต่อผู้แทนและฝ่ายบริหาร เพื่อตรวจสอบการทำงานของผู้แทนและฝ่ายบริหาร เรียกร้องให้ถอดถอน ฯลฯ สิ่งที่สำคัญ คือ ประชาสังคมต้องมีใช้ประกอบด้วย ราษฎรหรือไพร่ฟ้า ที่คิดว่าตนเองอ่อนด้อย ไร้อำนาจ ไม่มีความสามารถที่จะทำอะไรในสังคม คอยแต่รับคำสั่ง เชื่อฟังรัฐเท่านั้น หรือไม่ใช้กลุ่มคนที่มีรายได้จากรัฐหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง ซึ่งอาจมีผลให้การตัดสินใจทางการเมืองต้องเบี่ยงเบนจากความเป็นกลางไป (วีรวิท คงศักดิ์, 2552)

ประชาสังคม หรือ Civil Society เป็นแนวคิดที่มีเป้าหมายเพื่อการมีสังคมและชุมชนที่เข้มแข็งด้วยเป็นแนวคิดที่กว้าง จึงมีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลาย โดยทั่วไปประชาสังคม หมายถึง พื้นที่หรือส่วนของสังคมที่มีประชาชนเป็นผู้แสดงบทบาทหลัก พื้นที่ดังกล่าวจึงไม่ใช่ภาครัฐ ซึ่งปฏิบัติหน้าที่โดยมีกฎหมายรองรับ และภาคธุรกิจเอกชนที่เน้นดำเนินงานโดยมุ่งแสวงหาผลกำไรในพื้นที่ประชาสังคม ประชาชนทั่วไปเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการดำเนินการที่เป็นอิสระจากภาครัฐ และอยู่นอกบริบทการแข่งขันทางการเมือง ซึ่งกลุ่มและผู้ที่กระทำการทางสังคม อาจมีวัฒนธรรม วิถีชีวิต วิธีคิดอันหลากหลายมาร่วมกันในกิจกรรมที่มีเป้าหมายเพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล ถกเถียงแลกเปลี่ยนความคิด สร้างเอกลักษณ์และความเห็นร่วมกัน รวมถึงต้องมีจุดมุ่งหมายร่วมในการพิทักษ์หรือเพิ่มพูนผลประโยชน์สาธารณะบางประการให้กับสังคม โดยลักษณะของพื้นที่ดังกล่าวสามารถเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจระหว่างสามพื้นที่ดังกล่าวนี้ด้วย (ธีรยุทธ บุญมี, 2547)

คำว่า ประชาสังคม มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มาอย่างยาวนานในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางสังคมซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับภาครัฐ กล่าวได้ว่าประชาสังคมในช่วงศตวรรษที่ 17-18 หมายถึง พื้นที่อิสระที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวอย่างสมัครใจของคนที่มีความเชื่อร่วมกันในคุณค่าบางประการ มีวิถีชีวิตในการปฏิบัติการร่วมกัน และต้องมีการจัดการที่จัดให้มีการแสดงความคิดเห็นสาธารณะ หรือกล่าวได้ว่าประชาสังคมคือพื้นที่ในการประกอบกิจกรรมของปัจเจกชนที่เป็นอิสระจากรัฐ ประชาสังคมในช่วงศตวรรษที่ 17-18 ได้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนในระบบทุนนิยม อย่างไรก็ดี ในช่วงกลางศตวรรษที่ 20 ได้เกิดการตั้ง

คำถามกับคำว่าประชาสังคมว่า ควรรวมถึงภาคเอกชนหรือไม่ เพราะภาคเอกชนมีเป้าหมายอยู่ที่ผลประโยชน์ส่วนตัว (self-interest) จนทำให้เกิดการทบทวนนิยามคำว่าประชาสังคม ให้แยกออกจากภาคเอกชน ในฐานะที่เป็นพื้นที่อิสระ ที่ไม่ใช่ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน แต่เป็นพื้นที่ใหม่เรียกว่าภาคประชาสังคม ซึ่งเกิดมาจากการรวมตัวอย่างอิสระเพื่อวัตถุประสงค์ในการกระทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน ในการบรรลุผลประโยชน์สาธารณะ ซึ่งอาศัยความคิดของนักปรัชญาชาวสก็อตในศตวรรษที่ 18 อย่างอดัม เฟอ์กูสัน (Adam Ferguson) ที่ได้กล่าวว่า ประชาสังคมเป็นพื้นที่สาธารณะของปัจเจกบุคคล ที่โดยธรรมชาติแล้วเป็นผู้ที่มีจริยธรรมและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ถึงผู้อื่นเสมอ ประชาสังคมจึงมีเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์สาธารณะมากกว่าผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลที่ได้มาจากพื้นที่ทางเศรษฐกิจและกลไกตลาด (Hann and Dunn, 1996)

ความหมายของแนวคิดประชาสังคมในปัจจุบันที่ได้รับการยอมรับมากที่สุด คือนิยามของนักรัฐศาสตร์ร่วมสมัยอย่าง แลร์รี ไดมอนด์ (Diamond, 1999) ซึ่งได้อธิบายแนวคิดประชาสังคมว่า คืออาณาบริเวณ (realm) ที่มีการจัดตั้งขึ้นของชีวิตทางสังคมที่มีลักษณะเป็นอาสาสมัคร มีการเติบโตอย่างเป็นอิสระจากรัฐ และอยู่ภายใต้กติการ่วมกันของสังคม คำว่าประชาสังคมจึงแตกต่างจากคำว่า “สังคม” (society) เพราะเป็นพื้นที่ของพลเมืองที่จะร่วมกันกระทำการบางอย่างในพื้นที่สาธารณะ (public sphere) โดยมีประชาสังคมเป็นพื้นที่ตรงกลาง (intermediary entity) ระหว่างพื้นที่ของเอกชนและภาครัฐ ทั้งนี้รวมถึงเป็นพื้นที่เชื่อมระหว่างประชาชนกับภาคธุรกิจเอกชนและภาครัฐ ด้วยเหตุนี้ประชาสังคมจึงไม่ได้เป็นเพียงความพยายามในการจำกัดอำนาจรัฐ แต่อาจเป็นพื้นที่สำหรับให้ความชอบธรรมแก่รัฐก็ได้ หากภาครัฐนั้นได้กระทำการอยู่บนพื้นฐานของหลักนิติธรรม และเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยรวม

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า “ประชาสังคม” อาจหาได้ยากในสังคมไทย แต่สิ่งที่พอจะประยุกต์ใช้ได้ในกรณีนี้ คือ สมาคมวิชาชีพที่มีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็ง และการรวมกลุ่มของนักวิชาการอิสระที่ลักษณะนิสัย “พลเมืองเข้มแข็ง” เพื่อใช้ความรู้และประสบการณ์ช่วยแก้ปัญหาข้อขัดแย้งระหว่างรัฐกับประชาชน ตัวอย่างของประชาสังคมในประเทศไทยที่สอดคล้องกับนิยามดังกล่าว คือ สมาทนายความที่ช่วยให้ความรู้และช่วยเหลือประชาชนในด้านกฎหมาย และประสานไกล่เกลี่ยเพื่อลดข้อขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับประชาชนสำเร็จมาแล้วหลายครั้ง

2.1.4 แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชน มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

การมีส่วนร่วมของชุมชน (Public Participation) คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชน ได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับภารกิจ หรือโครงการที่ส่วนราชการจะดำเนินการ ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่โดยปกติของ

ประชาชนในชุมชนนั้น การทำความเข้าใจถึงผลกระทบและแนวทางแก้ไข ปัญหาที่ส่วนราชการจะดำเนินการ และการปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน โดยให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น และรัฐต้องรับฟังและแก้ไขปัญหานั้นประชาชนเกิดความพึงพอใจและมีส่วนร่วมในการผลักดันในภารกิจหรือโครงการนั้นเกิดผลสำเร็จ เพราะเห็นว่าจะเกิด ประโยชน์สุขแก่ประชาชน (พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ.2546 หมวด 1, 2546, อ้างถึงใน การมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2558)

หลักการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชน และผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐราชการ การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาท้องถิ่นครอบคลุมความหมายหลัก 4 ขั้นตอน

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจว่า ควรจะมีการดำเนินการเรื่องอะไร และมีวิธีการดำเนินการอย่างไร
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินโครงการ โดยอาจเป็นการให้ความสนับสนุนทรัพยากรต่าง ๆ การเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมหรือการให้ความร่วมมือกับกลุ่มที่ดำเนินการ
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมได้รับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนานั้น ๆ
4. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานของโครงการนั้น ๆ

ธนาคารโลก The World Bank Participation Source book (1996, Washington DC: World Bank) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือ กระบวนการซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมี อิทธิพล และมีส่วนร่วมในการริเริ่มพัฒนาและการตัดสินใจ ที่มีอิทธิพลต่อทรัพยากรทั้งหลาย และมี อิทธิพลต่อเขาทั้งหลาย

การมีส่วนร่วมของชุมชนด้านการท่องเที่ยว คือ การเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องของประชาชนในการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว โดยเริ่มตั้งแต่การรับรู้ถึงลักษณะผลกระทบ การเสนอแนวทางการจัดการผลกระทบและการร่วมกันดำเนินการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น (สุชาติ กรเพชรปณี และคณะ, 2550)

การเข้ามีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนในท้องถิ่น ต้องเป็นการมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local Benefit) ซึ่งหมายถึง การกระจายรายได้ที่เหมาะสม การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนมาทำนุบำรุงรักษาแหล่งท่องเที่ยว และท้ายที่สุดชุมชนสามารถควบคุมการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ มีการรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืน และสังคมพัฒนาอย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม การให้ชุมชนมีส่วนร่วม สิ่งสำคัญที่จำเป็นคือ การให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ในการดูแลรักษาทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมควบคู่กับการเพิ่มทักษะในการจัดการและประสานงานกับภายนอก (ทศพล ชื่นอุปการณันท์, 2549)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เข้ามามี ส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือทางอ้อมในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำในกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อตนเองหรือชุมชน (อุทัยวรรณ ลิ้มปชยาพร, 2551)

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Involving Local Communities) เป็นการให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างผลประโยชน์ตอบแทนให้แก่ประชาชนใน ท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อมโดยรวม แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวด้วย (แซร์เลย์ อีเบอร์, 1992, อ้างถึงใน พงระภิ ศรีสวัสดิ์ และคณะ 2550)

การมีส่วนร่วมของชุมชน ก็คือ การกระทำของมนุษย์ (Human Action) โดยให้กำหนดความหมายการกระทำว่าเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งที่เป็นแบบเปิดและลึกลับ ซึ่งบุคคลผู้ทำการกำหนดให้ความหมายเป็นส่วนตัว ความเข้าใจในระบบความหมายเกิดขึ้นได้ 2 ประการ กล่าวคือ

1. ความหมายส่วนตัวจากการกระทำของบุคคลหนึ่งสามารถเข้าใจได้จากการสังเกตโดยตรง
2. มีการเข้าใจสิ่งเร้า เราสามารถแสดงความรู้สึกรออกมาด้วยตัวเราเองในการให้เหตุผลซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของผู้นำหรือถ้าการกระทำของบุคคลไม่มีเหตุผลแล้วอาจจะเข้าใจในส่วนประกอบแห่งอารมณ์ที่มีการกระทำเกิดขึ้น โดยอาศัยการเข้าไปมีส่วนร่วมที่มีความเห็นอกเห็นใจต่อมนุษย์ผู้สังเกตไม่จำเป็น ต้องเห็นด้วยกับแนวทฤษฎีหรือจุดมุ่งหมายขั้นสูงสุดหรือค่านิยมของผู้นำ แต่โดยสติปัญญาแล้วเราอาจเข้าใจสถานการณ์และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้อง อีกนัยหนึ่งการกระทำบางอย่างเกิดขึ้นจากแรงกระตุ้นสามารถถือได้ว่าการอธิบายที่แท้จริงของการกระทำเพราะแรงกระตุ้นจะมีอยู่ในส่วนลึกของจิตใจผู้กระทำและสำหรับผู้สังเกตนั้น แรงกระตุ้นเป็นพื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาพฤติกรรม และเวเบอร์ได้กล่าวว่า การกระทำทางสังคม 4 ชั้น คือ

2.1 การกระทำที่มีเหตุผลเป็นการกระทำที่ใช้วิธีการอันเหมาะสมในอันที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่เลือกไว้อย่างมีเหตุผล การกระทำดังกล่าวมุ่งไปในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

2.2 การกระทำที่เกี่ยวกับค่านิยม เป็นการกระทำเช่นนี้มุ่งไปในด้านจริยธรรมและศีลธรรมอย่างอื่น เพื่อดำรงไว้ซึ่งความเป็นระเบียบในชีวิตทางสังคม

2.3 การกระทำตามประเพณี เป็นการกระทำที่ไม่เปลี่ยนแปลง โดยยึดแบบอย่างที่ทำกันมาในอดีตเป็นหลัก พฤติกรรมการกระทำตามประเพณีที่ไม่คำนึงถึงเหตุผลลักษณะและรูปแบบของการมีส่วนร่วม (จำนง อติวัฒนสิทธิ์, 2532)

โคเฮนและอัฟฮอฟ (Cohen and Uphoff, 1981) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนว่า สมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วมการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร

- 2) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
- 3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

โดยสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค รีเดอร์ (Reeder, 1974) และองค์การสหประชาชาติ ได้ให้ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วมว่า การมีส่วนร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

นอกจากนี้ สุชาติ จักรพิสุทธิ์ (ออนไลน์, 2547) ศึกษาเรื่องชุมชนกับการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน แบ่งได้ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

- 1) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านเหตุผล โดยการเปิดโอกาสให้สังคม องค์กร ต่างๆ ในชุมชน ประชาชนมีบทบาทหลักตามสิทธิ หน้าที่ในการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ตั้งแต่ การคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ วางแผน การร่วมปฏิบัติและการรับผิดชอบในผลกระทบที่เกิดขึ้น รวมทั้งส่งเสริม ชักนำ สนับสนุนให้การดำเนินงานเกิดผลประโยชน์ต่อชุมชนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดด้วยความสมัครใจ

- 2) ลักษณะการมีส่วนร่วมจากความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ เป็นการมีส่วนร่วมของชุมชน ที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจ อารมณ์ รวมทั้ง ค่านิยมของประชาชนเป็นเครื่องชี้นำตนเองให้เข้ามามีส่วนร่วม แสดงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม เกิดความผูกพัน มีความรู้สึกรับผิดชอบต่อกิจกรรมที่ดำเนินงานด้วยความสมัครใจ

จากแนวคิดและทัศนะที่ได้กล่าวมาข้างต้นทั้งหมด สามารถแยกประเด็นสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเกิดขึ้นจากเป้าหมายที่ต้องการ ค่านิยม ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี ความผูกพัน การเสริมแรง โอกาส ความสามารถ การสนับสนุน ความคาดหวังในสิ่งที่ต้องการ โดยมีพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของเหตุผล
- 2) การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของค่านิยม
- 3) การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของประเพณี
- 4) การมีส่วนร่วมบนพื้นฐานของความผูกพัน ความสนใจ

โดยสรุป การมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น เกิดจากจิตใจที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคม ซึ่งการรื้อให้คนในชุมชนเข้ามามี

ส่วนร่วมนั้น ผู้ดำเนินงานจะต้องมีความเข้าใจในวิธีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทัศนคติของบุคคล เพื่อให้เกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรม

ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

การที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มีปัจจัยที่ส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งมีนักวิชาการได้เสนอแนวคิด ดังนี้

คูฟแมน (Koufman, 1949) ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนในชนบท พบว่า อายุ เพศ การศึกษา ขนาดของครอบครัว อาชีพ รายได้และระยะเวลาการอยู่อาศัยในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน

การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนเพื่อการกระทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนนั้น มีนักวิชาการได้เสนอแนวคิดถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

ฟอร์นารอฟ (Fornaroff, 1980) เสนอว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอน ดังนี้

1) การวางแผน รวมถึงการตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย กลวิธี ทรัพยากรที่ต้องใช้ ตลอดจนการติดตามประเมินผล

2) การดำเนินงาน

3) การใช้บริการจากโครงการ

4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

นอกจากนี้ อภิญา กังสนารักษ์ (2544) ได้นำเสนอขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนว่า ชุมชนต้องมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอน คือ

1) การมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ ร่วมค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ร่วมตัดสินใจกำหนดความต้องการและร่วมลำดับความสำคัญของความต้องการ

2) การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผน กำหนดวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางการดำเนินงาน รวมถึงทรัพยากรและแหล่งวิทยาการที่จะใช้ในโครงการ

3) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินโครงการทำประโยชน์ให้แก่โครงการโดยร่วมช่วยเหลือด้านทุนทรัพย์ วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการเพื่อให้รู้ผลจากการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ โดยสามารถกำหนดการประเมินผลเป็นระยะต่อเนื่องหรือประเมินผลรวมทั้งโครงการในคราวเดียวก็ได้

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รตพร ปัทมเจริญ (2544) ได้ทำการวิจัย บทบาทของศาลเจ้าจีนในการธำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ : ศึกษากรณีในเขต อ.เมือง จ.นครปฐม มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่แสดงให้เห็นความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จีนผ่านศาลเจ้าในบริบทสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า ภายในชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน ศาลเจ้ามีบทบาทเป็นอย่างมากในการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จีน ทั้งทางด้านภาษาจีนจากการพยายามรื้อฟื้นโรงเรียนสอนภาษาจีนขึ้นมาอีกครั้ง ทางด้านความเชื่อศาลเจ้าจีนช่วยธำรงความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนให้คงอยู่ โดยเฉพาะการจัดกิจกรรมทางศาสนาความเชื่อที่สำคัญ ได้แก่ พิธีกรรมการกินเจ ทั้งนี้ในองค์กรของชาวไทยเชื้อสายจีนผู้นำชุมชนที่เป็นผู้ควบคุมการดำเนินงานของศาลเจ้าและโรงเรียนจีนเป็นผู้มีบทบาทในการชี้นำและก่อให้เกิดการสืบเนื่องของการธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์

วิมลรัตน์ ทวีสิทธิ์ (2546) ได้ทำการวิจัย การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนในบริบทขององค์กรประชาสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์จีน : ศึกษากรณีองค์กรในจังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า จากอดีตจนถึงปัจจุบันองค์กรประชาสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์จีนในจังหวัดอุบลราชธานีมีลักษณะแตกต่างกันในรายละเอียดของแต่ละองค์กร แต่มีเป้าหมายดำเนินการไปสู่วัตถุประสงค์อันเดียวกันคือ นอกเหนือจากการทำหน้าที่เป็นองค์กรการกุศลเพื่อตอบสนองความต้องการด้านสวัสดิการสังคมของผู้ยากไร้แล้วองค์กรเหล่านี้ยังมีส่วนช่วยในการธำรงอัตลักษณ์ความเป็นจีน อีกทั้งยังส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ความเป็นจีนของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดอุบลราชธานีด้วย ทั้งนี้เนื่องจากบริบทของกระแสความเปลี่ยนแปลงด้วยวาทกรรมการพัฒนาและความผันแปรของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละยุคสมัย ประกอบกับเกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมพื้นถิ่นของเมืองดอกบัวงามแห่งภาคอีสานนี้ด้วย

สรพงษ์ วิชัยดิษฐ (2547) ได้ทำการวิจัย กระบวนการก่อรูปอัตลักษณ์ของผู้อพยพ : ศึกษากรณีกลุ่มผู้อพยพชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่พักพิงชั่วคราว บ้านแม่หละ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ผลการศึกษาพบว่า การก่อรูปอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยง ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ มีการสร้างสำนึกร่วมเชิงประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงนับตั้งแต่สมัยอาณานิคมและภายหลังพม่าได้รับเอกราชจากอังกฤษ และมีการสู้รบกับกองกำลังชนกลุ่มน้อยกะเหรี่ยงส่งผลให้มีประชากรกะเหรี่ยงอพยพหนีภัยการสู้รบและมีสถานภาพกลายเป็น ผู้อพยพในพื้นที่พักพิงชั่วคราว การสร้างตัวตนของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของพื้นที่ทางสังคมของความเป็นกะเหรี่ยงร่วมกัน และพื้นที่ทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นในบริบทของพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ อัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงที่ก่อตัวตนขึ้นผ่านกระบวนการผสมกลมกลืน การตัดออกการประดิษฐ์ใหม่ และการคัดเลือกอัตลักษณ์ ในแต่ละบริบททาง

สังคมของพื้นที่พักพิงชั่วคราวบ้านแม่หละ เป็นกระบวนการปรับอัตลักษณ์ของกะเหรี่ยงผ่านบทบาทขององค์กรประชาสังคมกะเหรี่ยง เพื่อสร้างภาพลักษณ์ใหม่ของกะเหรี่ยงและเสริมสร้างอัตลักษณ์กะเหรี่ยง

วรมธร ยอดบุน (2548) ได้ทำการวิจัย อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ในบริบทการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีหมู่บ้านรวมมิตร อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย ผลการวิจัยพบว่า บ้านรวมมิตรประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ เช่น กะเหรี่ยง อาข่า ม้ง ลีซู แต่ละกลุ่มก็มีอัตลักษณ์ดั้งเดิมเป็นของตัวเองที่ได้รับมาจากการอบรมสั่งสอนของครอบครัวตั้งแต่แรกเกิด เมื่อการท่องเที่ยวเข้ามาในชุมชนก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในอัตลักษณ์หลาย ๆ อย่างของทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะเป็นภาษาการแต่งกาย ค่านิยม อาชีพ รวมถึงวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ในเรื่องภาษานั้นชาวบ้านทุกกลุ่มชาติพันธุ์จะใช้ภาษาไทยถิ่นเหนือเป็นสื่อกลางในการพูดจากัน รวมถึงเมื่อสื่อสารกับคนไทยพื้นราบ ด้านการแต่งกายก็มีแนวโน้มว่าชาวบ้านทุกกลุ่มชาติพันธุ์ จะแต่งกายเหมือนกับคนไทยพื้นราบมากขึ้นในชีวิตประจำวัน สำหรับชุดประจำเผ่าจะเก็บไว้ใช้ในวันสำคัญของชุมชนเช่น วันอาทิตย์ที่ต้องเข้าโบสถ์ วันคริสต์มาส หรือวันช้างของหมู่บ้าน นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังทำให้เกิดการแต่งงานข้ามกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น กล่าวได้ว่า การท่องเที่ยวทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อให้เข้ากับบริบทการท่องเที่ยวและบริบทอื่น ๆ ที่เข้ามา มีอิทธิพลต่อชุมชน แต่สิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงก็คือสำนึกของความเป็นชาติพันธุ์ที่ยังฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก ไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหนของมุมโลก และเมื่อได้มีการติดต่อและมีปฏิสัมพันธ์กับคนหลากหลายกลุ่ม ด้านหนึ่งมีผลทำให้อัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชัดเจนมากขึ้น ในแง่ของการแบ่งแยกว่าใครเป็นกะเหรี่ยงใครเป็นอาข่า ใครเป็นม้ง อีกด้านหนึ่งก็ส่งผลให้เกิดการผสมกลมกลืนระหว่างผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ด้วย

เดชวิทย์ นิลวรรณ (2553) ได้ทำการวิจัย การจัดการความรู้ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชน กลุ่มตดเย็บบ้านดอกแดง ตำบลสง่าบ้าน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาสภาพปัญหาการบริหารจัดการของกลุ่มตดเย็บบ้านดอกแดงและพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มตดเย็บบ้านดอกแดง ซึ่งการวิจัยนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ใช้เครื่องมือในการวิจัยด้วยการจัดเวทีชาวบ้าน การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย การเสริมความรู้ในลักษณะต่าง ๆ การเขียนผังความคิด การใช้กิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ และการใช้แบบสอบถาม แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์และเขียนบรรยายให้เห็นความเชื่อมโยงของประเด็นต่าง ๆ พบว่า มีปัญหาใน 4 ด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านการบริหารจัดการ ปัญหาด้านการตลาด ปัญหาด้านการผลิต และปัญหาด้านการเงินบัญชี จากปัญหาดังกล่าวได้มีการวางแผนในการการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการกลุ่มของกลุ่มใน 3 ด้าน คือ ด้านทัศนคติ เพื่อปรับทัศนคติให้สมาชิกเห็นความสำคัญของกลุ่ม เกิดความสามัคคี เกิดความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ เข้าใจวิธีการทำงานร่วมกัน การยอมรับความแตกต่างระหว่างบุคคล และการมีเป้าหมายร่วมกันในการทำงาน

ด้านความรู้ เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการบริหารงาน ด้วยการปรับโครงสร้างการบริหารงาน วิธีการทำงาน และการจัดทำใบพรรณาลักษณะงาน และด้านทักษะ ในที่นี้คือทักษะในการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกิดการรับฟังความคิดเห็นจากสมาชิก ในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การบริหารจัดการภายในกลุ่ม การเงิน การผลิต และการตลาด รวมทั้งการพัฒนาสื่อประชาสัมพันธ์ของกลุ่ม ก่อให้เกิดการร่วมคิดร่วมทำอย่างแท้จริง ผลจากการพัฒนาสมาชิกกลุ่มทั้ง 3 ด้านดังกล่าว ทำให้กลุ่มมีความสามัคคีและมีความเข้มแข็ง มีการพัฒนาการจัดการจัดการกลุ่มในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้บ้านดอกแดง ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชนบ้านดอกแดง ทำให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนาธุรกิจชุมชนและการสร้างเครือข่ายที่เข้มแข็ง

ภูษณิศ เทชเถกิง และคณะ (2557) ได้ทำการวิจัย การจัดการชุมชนเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยเน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พัฒนาผู้ประกอบการชุมชนตามแนวพระราชดำริ พื้นที่ตำบลเทพเสด็จ อ.ดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถของชาวบ้านในการจัดการชุมชนเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติ ประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับการนำมาสู่การพัฒนาผู้ประกอบการท้องถิ่น และสร้างผู้ประกอบการชุมชนใหม่และที่มีอยู่ ให้มีความสามารถในการแข่งขันได้ วิจัยวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เชิงคุณภาพและปริมาณถูกนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายในตำบลเทพเสด็จ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงความเป็นปอดดิบและแหล่งธรรมชาติที่สมบูรณ์ ที่สามารถนำมาส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ได้ งานวิจัยนี้ยังได้แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการจัดการการอนุรักษ์ธรรมชาติของชาวบ้าน แต่อย่างไรก็ตามความสามารถในการประกอบการ ต้องมีการเพิ่มความเข้มแข็งในด้านการเป็นผู้ประกอบการ การประกอบการในเชิงบริหารธุรกิจ เช่น ด้านการเป็นผู้ประกอบการ การจัดการ การผลิต การตลาด และการบริหารการเงินอย่างต่อเนื่อง

ภัทริกา มณีพันธ์ (2557) ได้ทำการวิจัย การพัฒนาด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลเทพเสด็จ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัด เชียงใหม่ ผลการวิเคราะห์ขีดความสามารถของชุมชนด้านการตลาดการท่องเที่ยว พบว่า ด้านผลิตภัณฑ์ มีความน่าสนใจอยู่ในระดับปานกลาง ด้านราคา พบว่าขีดความสามารถอยู่ในระดับปานกลาง ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย พบว่า ขีดความสามารถอยู่ในระดับปานกลาง ด้านส่งเสริมการตลาด พบว่าขีดความสามารถอยู่ในระดับปานกลาง ด้านกระบวนการให้บริการ พบว่าขีดความสามารถของกระบวนการให้บริการอยู่ในระดับน้อย การรายงานผลการสำรวจทัศนคติของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการตลาดและการให้บริการการท่องเที่ยว ทำให้ได้แนวทางในการพัฒนาระบบสื่อความหมายของชุมชน ซึ่งชุมชนมีความเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาระบบสื่อความหมายในรูปแบบที่เน้นการพัฒนาคนในชุมชนไปสู่การเป็นนักสื่อความหมายมากกว่าการพัฒนาป้ายสื่อความหมาย โดยชุมชนเสนอให้จัดทำเฉพาะป้ายบอกทางเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวและมุ่งเน้นการพัฒนาระบบสื่อความหมายโดยใช้คนเป็นนักสื่อความหมาย ชุมชนได้เสนอให้มีการฝึกนักสื่อความหมายในการนำชม

สถานที่ต่าง ๆ และถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสำหรับเส้นทางท่องเที่ยวแห่งใหม่ ผลการศึกษาได้แหล่งท่องเที่ยวใหม่ จำนวน 3 เส้นทาง ประกอบด้วย (1) เส้นทางภูลังกา 2 (2) น้ำตกแม่วง และ (3) วัดปางไฮ

สัญญา สะสอง และอารีย์ บินประทาน (2561) ได้ทำการวิจัย การพัฒนาศักยภาพชุมชนด้านอัตลักษณ์ความเชื่อเพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนแพมบก อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสังเกตและสำรวจแบบมีส่วนร่วมกับชุมชน การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มย่อย จากประชากรกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คนของชุมชนแพมบก อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน โดยมีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทใหญ่ในชุมชนแพมบก และ 2) เพื่อวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนด้านอัตลักษณ์ความเชื่อในฐานะที่เป็นปัจจัยหลักในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนชาวแพมบกมีอัตลักษณ์ดั้งเดิมของชุมชน ประกอบด้วย (1) อัตลักษณ์ด้านสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวแพมบกเชื่อและกราบไหว้บูชาผีบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นผีต้นตระกูลที่คอยปกป้องคุ้มครองและดูแลครอบครัว นอกจากนี้ ยังนับถือ เช่น สรวงบูชาผีเจ้าเมือง ซึ่งเป็นผีที่ยิ่งใหญ่ มีฤทธิ์เดชอำนาจเหนือผีทั้งปวง ชาวแพมบกเคารพนับถือมาก จะทำอะไรใด ๆ เช่น ไปทำงานต่างถิ่น ไปศึกษาต่อ หรือไปสอบแข่งขัน เป็นต้น ก็ต้องทำพิธีขอพร ขอให้สำเร็จดังประสงค์ และจะทำพิธีเช่นสรวงบูชาในระหว่างเดือนมิถุนายน-กรกฎาคมของทุกปี (2) อัตลักษณ์ด้านศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี ชาวแพมบกนับถือศรัทธาพระพุทธศาสนาอย่างมั่นคง มีการไหว้พระ รักษาศีล และประกอบประเพณี พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตลอดทั้งปี โดยเฉพาะประเพณีปอยส่างลอง ประเพณีจองพารา และประเพณีปอยเหลินสิบเอ็ด ซึ่งประเพณีเหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความศรัทธาที่ชาวไทใหญ่มีต่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง (3) อัตลักษณ์ความเชื่อด้านวิถีชีวิต ชาวแพมบกมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ทำมาหากินโดยอาศัยวัตถุดิบจากธรรมชาติ ที่อยู่อาศัยก็ใช้วัสดุจากป่า การละเล่นหรือกิจกรรมต่าง ๆ ก็สะท้อนให้เห็นความผูกพันกับธรรมชาติ ผู้คนมีความเป็นมิตร มีความเอื้อเฟื้อเกื้อกูล และมีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่าย สำหรับประเด็นการวิเคราะห์ศักยภาพชุมชนด้านอัตลักษณ์ความเชื่อในฐานะที่เป็นปัจจัยหลักในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน พบว่า ชุมชนชาวแพมบกมีศักยภาพในการอนุรักษ์และสืบสานด้านอัตลักษณ์ความเชื่อต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ พระพุทธศาสนา และวิถีชีวิตเป็นอย่างดี และมีการรักษา ถ่ายทอด และส่งต่อความเชื่อถือศรัทธาและรูปแบบชีวิตดังกล่าวให้กับเยาวชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้วิถีวัฒนธรรมด้านความเชื่อและศาสนาได้รับการสืบทอดโดยอนุชนรุ่นหลังสืบไป ซึ่งรูปแบบการรักษาและถ่ายทอด ส่งผ่านโดยผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำด้านประเพณีและพิธีกรรมสู่กลุ่มเยาวชนด้วยการเรียนรู้ สืบสานประเพณีและพิธีกรรมด้านความเชื่อและศาสนาไม่ให้เสื่อมสูญไป

สัญญา สะสอง และชุตินันต์ สะสอง (2562) ได้ทำการวิจัย รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพื่อสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นวิจัยเชิงคุณภาพเน้นวิจัยเชิงสำรวจและเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ใช้วิธีการสำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวน 60 คนในชุมชนบ้านแพมบก บ้านถ้ำลอด และบ้านนาปลาจาด มีวัตถุประสงค์ดังนี้

- 1) เพื่อวิเคราะห์สภาพปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า สภาพปัญหาของชุมชนทั้งสามชุมชนแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ (1) ด้านสภาพแวดล้อมภายใน (2) ด้านสภาพแวดล้อมภายนอก และ (3) ด้านสิ่งแวดล้อมภายนอกการดำเนินงาน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาและอุปสรรคแก่ชุมชนทั้งสามแห่งมากบ้างน้อยบ้างตามลำดับ
- 2) เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดความเข้มแข็ง พบว่า ทั้งสามชุมชนยังรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ไทใหญ่ที่มีความโดดเด่นเอาไว้เป็นอย่างดี
- ทั้งนี้ (1) ด้านวิถีชีวิต มีการรักษาและถ่ายทอดรูปแบบการดำเนินชีวิตมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ (2) ด้านความเชื่อและวัฒนธรรม มีการไหว้ผีเจ้าเมือง การแต่งกายแบบไท และสืบทอดประเพณีสร้างลอง เป็นต้น และ (3) ด้านแหล่งท่องเที่ยว มีทรัพยากรด้านแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายและอุดมสมบูรณ์ เช่น สะพานไม้ไผ่ไขว้บ้านแพมบก ถ้ำลอดบ้านถ้ำลอด และการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ กระเทียมเกษตรอินทรีย์บ้านนาปลาจาด เป็นต้น
- 3) เพื่อบูรณาการเครือข่ายชุมชนด้านการท่องเที่ยวให้เกิดความมั่นคงอย่างยั่งยืน คณะนักวิจัยได้ขับเคลื่อนการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบบูรณาการร่วมกับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและตัวแทนของชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายด้านการจัดการชุมชนท่องเที่ยวให้เกิดประสิทธิภาพด้วยพลังประชาสังคมที่อาศัยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย โดยได้สร้างเพจด้านการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 3 ชุมชน การจัดทำแผนที่ท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 3 ชุมชน การจัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวโดยชุมชน 3 ชุมชน การจัดทำคู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการตั้งคณะกรรมการเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 5 ชุด ดังนี้ (1) คณะกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2) คณะกรรมการจัดการกลุ่มโฮมสเตย์ (3) คณะกรรมการด้านสวัสดิการ (4) คณะกรรมการด้านความปลอดภัย และ (5) คณะกรรมการด้านมัคคุเทศก์

2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการทบทวนทฤษฎี แนวคิด และเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยได้ดังนี้

ภาพที่ 2.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย